

O AUTORIMA RASPRAVA *VLASI U STARIJOJ HRVATSKOJ HISTORIOGRAFIJI*

Dvorniković, Vladimir (Severin na Kupi, 28. VII. 1888. – Beograd, 30. VIII. 1956.), filozof i etnopsiholog.

Gimnaziju pohađao u Zemunu i Sarajevu, a u Beču studirao filozofiju te stekao doktorat 1911. tezom o nužnosti psihologijskog utemeljenja spoznajne teorije. Od 1910. predaje u srednjim školama, najprije u Sarajevu do 1917., kada zbog projugoslavenske orijentacije dobiva od austrougarske vlasti premještanje u Bihać, a zatim dolazi u Zagreb. Godine 1919. zapošljava se na Filozofskom fakultetu te 1925. postaje redoviti profesor filozofije. Zbog javnih kritika tadašnje vlasti, iako je surađivao s režimom i zastupao ideju „integralnog jugoslavenstva“, ubrzo biva umirovljen sa samo 38. godina života. Nakon umirovljenja nastavlja javno djelovati pišući i održavajući predavanja u zemlji i inozemstvu. Ponovno mijenja mjesto boravka, nastanjuje se u Beogradu, gdje postaje pomoćnik ministra za prosvjetu, ali je 1934., nakon svega godinu dana, opet umirovljen. Godine 1939. izlazi mu iz tiska njegovo najpoznatije djelo *Karakterologija Jugoslavena*, koje je izazvalo niz kontroverznih reakcija. U knjizi tvrdi da Hrvati, Srbi i Slovenci, jedino ako postanu jedinstveni narod Jugoslavena, mogu postati povijesni narod. Nakon II. svjetskog rata ponovno se zapošljava kao član Komisije za izradu nomenklature u građevinarstvu (1945.–1950.), te honorarno predaje u školi. Bavio se i slikanjem akvarela.

Dvorniković je pisao rasprave, studije, eseje, članke i kritike o općim pitanjima filozofije te o arheologiji, etnologiji, psihologiji. Uz ostalo, napisao je sljedeća djela: *O psihologiji jugoslavenske melankolije* (1917., 1925.), *Savremena filozofija* (I-II, 1919.–20.), *Studije za psihologiju pesimizma* (I-II, 1923.–24.), *Hrist – Budha – Šopenhauer* (1925.), *Tipovi negativizma* (1925.), *Borba ideja* (1937.).

Gušić, Branimir (Zagreb, 6. IV. 1901. – 6. VII. 1975.), otorinolaringolog i antropogeograf. U Zagrebu je završio klasičnu gimnaziju (1920.), Medicinski fakultet (1926.) te povijest i geografiju na Filozofskom fakultetu (1929.). Od 1927., kada se zapošljava na Klinici za uho, nos i grlo radi u medicinskoj struci kao liječnik, specijalist otorinolargo-

log i sveučilišni nastavnik. Godine 1941. uklonjen je s klinike, zatvoren i interniran u Njemačku. Vrativši se u Zagreb 1945., postaje redovitim profesorom Medicinskog fakulteta, a izabran je i za predstojnika Klinike za uho, nos i grlo, kojoj je bio na čelu do umirovljenja 1971.

Gušić je dao vidan doprinos na medicinskom polju, a uspješno je djelovao i na drugim znanstvenim područjima, posebice u antropogeografiji i etnologiji. Utemeljitelj je naše medicinske geografije. Poseban interes iskazao je za povijest, proučavajući poglavito prošlost Like i Ravnih kotara. Bio je strastveni planinar i pobornik zaštite prirode i čovjekova okoliša. Autor je niza radova u domaćim i stranim časopisima. Za svoj znanstveni doprinos dobio je brojna priznanja i nagrade. Bio je član raznih akademija i znanstvenih društava. Godine 1947. imenovan je redovitim članom JAZU, gdje je obnašao i dužnost glavnog tajnika te bio urednikom nekoliko akademijinih zbornika.

Važnija djela: *Medvednica: planinarski vodič* (1924.), *Mljet: antropogeografska ispitivanja* (1931.), *Noviji pogledi u terapiji ozene* (1951.), *Nova istraživanja o patofiziologiji i terapiji akutnih korozija jednjaka* (1954.), *Otologija praktičnoga liječnika* (1957.), *Otok Mljet – naš novi nacionalni park* (1958.), *Najstarije hrvatsko naseljenje oko Nina* (1970.), *Starohrvatsko naseljavanje Ravnih Kotara* (1971.), *Dvadeset godina rada Koordinacionog odbora odjeljenja medicinskih nauka akademija SFRJ* (1972.).

Horvat, Rudolf (Koprivnica, 14. III. 1873. – Zagreb, 25. V. 1947.), povjesničar i političar.

Završio je Filozofski fakultet u Zagrebu, gdje je studirao povijest i zemljopis te 1896. doktorirao tezom *Kralj Tomislav i njegovo doba*. Diplomirao je i pravo 1918. godine. Najprije radi kao gimnazijski profesor u Osijeku (do 1901.), ali je zbog svojeg svrstavanja uz političku oporbu bivao često premiješan, te je na koncu ostao bez profesorske službe. Za vrijeme I. svjetskog rata bio je kraće vrijeme interniran u Ugarskoj, a 1919. je umirovljen.

Prijateljevao je i tijesno surađivao sa Stjepanom Radićem te bio jedan od utemeljitelja njegove stranke. Izabran je i za saborskog zastupnika 1920. i 1923. Nakon raskida s Radićem prestaje se baviti politikom, a izdržava se pisanjem povijesnih članaka i predavanjima. Godine 1926. zapošljava se kao profesor povijesti u gimnaziji, ali je ponovno umirovljen 1932. Tada postaje suradnikom *Jutarnjeg lista*, u kojem svakod-

neveno objavljuje rubriku *Spomendan*, a u nakladi prosvjetno-povijesnog društva „Hrvatski rodoljub“, kojeg je osnovao 1937., tiska nekoliko svojih knjiga. Uspostavom Banovine Hrvatske politički se reaktivira, piše novinske članke i pokreće časopis *Hrvatska prošlost*. U državnu službu ponovno stupa za NDH; godine 1942. postaje saborskim zastupnikom, a 1944. imenovan je redovitim profesorom Filozofskog fakulteta. Zbog knjige *Hrvatska na mučilištu*, koju je objavio 1942., osuđen je u poslijeratnoj državi na gubitak političkih i građanskih prava. Sustavno je, zbog svoje izrazito hrvatske djelatnosti, bio omalovažavan i onemogućavan u radu. Preminuo je u Zagrebu 1947. godine.

Horvatov povijesni opus je golem: objavio je 56 knjiga iz hrvatske povijesti i više od tisuću i dvjesto članaka u raznim novinama i stručnim časopisima te održao više od dvije tisuće predavanja. Obrađivao je povijest gradova, trgovišta i pojedinih krajeva te od zaborava sačuvao veliki broj događaja i ličnosti. Autor je jedine sinteze povijesti hrvatskog gospodarstva (*Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj*). Napisao je i više književnih djela.

Klaić, Vjekoslav (Garčin, 21. VI. 1849. – Zagreb, 1. VII. 1928.), povjesničar.

Nakon završene klasične gimnazije 1865. upisuje studij teologije u Zagrebu, ali ga nakon dvije godine napušta te službuje kao gimnazijski učitelj u Varaždinu. Dobivši vladinu stipendiju odlazi u Beč na studij povijesti i zemljopisa, koji završava 1872. Nakon diplomiranja vraća se u Zagreb, gdje radi najprije kao gimnazijski profesor a potom i kao sveučilišni profesor povijesti. Kad je izgubio mjesto na Sveučilištu, posvećuje se književnosti i glazbi, te predaje zemljopis kao privatan docent. Godine 1893. vraća se na fakultet, a kasnije postaje i rektorom Sveučilišta. Iako je umirovljen 1906., nakon dvije godine vraća se u službu i ponovno predaje. Bio je redoviti član JAZU.

Klaić je objavio mnoga povijesna djela. Svojim priložima surađivao je u novinama, časopisima i zbornicima. Osim političkom poviješću, bavio se i kulturnom, crkvenom i gospodarskom poviješću, a istraživao je i objavljivao genealogije plemićkih rodova. U svojim brojnim djelima obrađuje razna razdoblja hrvatske povijesti te objavljuje (od 1899. do 1911.) monumentalno djelo u 5 knjiga *Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća*. Napisao je i jednu od prvih sinteza

srednjovjekovne bosanske povijesti (*Poviest Bosne do propasti kraljevstva*, 1882.).

Bio je pravaškog političkog uvjerenja, a svoja je gledišta o Bosni i Hrvatskoj iznosio u raznim listovima, često polemizirajući s jugoslaven-ski orijentiranim povjesničarima.

Klaića je uz povijesne teme zanimao i zemljopis, te je iz tog područja objavio više školskih udžbenika i atlasa, a začetnik je regionalne geografije u Hrvatskoj (*Prirodni zemljopis Hrvatske*, 1878.; *Bosna*, 1878.; *Zemljopis zemalja u kojih obitavaju Hrvati*, 1880.–83.). Bavio se, još od ranih sjemenišnih dana, glazbom i književnošću. Pokrenuo je i uređivao glazbene i književne časopise (*Gusle*, *Hrvatska lipa*, *Vienac*). Bavio se i skladanjem, bio je meliograf i dirigent. Promicao je hrvatsku glazbu i pisanjem glazbeno-historiografskih radova. Djelovao je i na književnom polju pišući eseje, pjesme, pripovijesti, polemike, književne osvrte i memoarsku prozu.

Lopašić, Radoslav (Karlovac, 20. V. 1835. – Zagreb, 25. IV. 1893.), povjesničar.

Pohađao karlovačku franjevačku gimnaziju, a školovanje završio u Zagrebu 1856. Iste godine upisao pravoslavnu (pravnu) akademiju, međutim zbog bolesti ubrzo prekida studij i vraća se u Karlovac te se sam osposobljava za pravničku struku. Godine 1866. biva postavljen za suca severinskog kotara, a 1871. premješten je u Zagreb, gdje je postao bilježnikom Zagrebačke županije a potom je imenovan tajnikom kraljevske zemaljske vlade. 1883. izabran je za dopisnog člana JAZU. Akademija mu ubrzo objavljuje djelo *Spomenici hrvatske Krajine* (I-III, 1884.-89.). Narušena zdravlja, 1891. odlazi u prijevremenu mirovinu te umire u 57. godini života.

Lopašić je punih 30 godina sakupljao i istraživao arhivsku građu, posebice o rodnom gradu i okolici te obrađivao i objavljivao dokumente iz hrvatske povijesti. Napisao je više povijesnih knjiga i velik broj članaka u kojima je donio dragocjene podatke o naseljima, događajima i osobama, a neki su mu radovi i danas nezaobilazni u proučavanju povijesti pojedinih krajeva.

Važnija djela: *Karlovac: poviest i mjestopis grada i okolice* (1879.), *Bihać i Bihaćka krajina: mjestopisne i poviestne crtice* (1890.), *Hrvatski urbari - Urbaria lingua Croatica conscripta* (1894.), *Oko Kupe i Korane* (1895.).

Mandić, Dominik (Lise kraj Širokoga Brijega, 2. XII. 1889. - Chicago, 23. VIII. 1973.), povjesničar, franjevac.

Pohađao franjevačku gimnaziju u Širokom Brijegu, teologiju studirao u Mostaru i u Fribourgu u Švicarskoj i 1921. stekao doktorat iz crkvene povijesti.

Nakon povratka sa studija postaje ravnatelj klasične gimnazije na Širokom Brijegu, a 1939. izabran je za generalnog savjetnika u središnjoj upravi Franjevačkog reda u Rimu, gdje ostaje do 1951. Nakon toga seli se u Sjedinjene Američke Države, preuzima straješinstvo hercegovačkih franjevaca u Americi, a posvećuje se i znanstvenom radu. Umro je u Chicagu 1973.

U središtu je Mandićeva interesa starija hrvatska povijest, povijest Bosne i Hercegovine i crkvena povijest, poglavito Franjevačkog reda. Njegov opus je golem: napisao je više od 30 knjiga i preko 200 rasprava i članaka. Zbog statusa antikomunističkog emigranta knjige mu se u Hrvatskoj objavljuju tek devedesetih godina prošloga stoljeća.

Glavna djela: *Crvena Hrvatska u svijetlu povijesnih izvora* (1957.), *Bosna i Hercegovina* (I-III, 1960.-62.), *Hrvati-katolici Bosne i Hercegovine u popisima izrađenim 1743. i 1768.* (1962.), *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti* (1963.), *Franjevačka Bosna* (1968.), *Hrvati i Srbi, dva stara različita naroda* (1971., 1990.).

Murvar, Vatroslav

Rodio se u Mostaru, a školovao u Sarajevu i Zagrebu. Diplomirao je na zagrebačkom Pravnom fakultetu i stekao doktorat iz „državnih znanosti“. Nakon sloma NDH, godine 1945. napušta domovinu i nalazi utočište najprije u Italiji a potom u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje se stalno nastanio. U Americi je nastao najveći broj njegovih djela.

Napisao je više knjiga i rasprava na hrvatskom i engleskom jeziku, a bio je i redovan suradnik *Hrvatske revije*. U svojem dugogodišnjem radu poseban interes iskazao je za pitanja iz hrvatske i bosansko-hercegovačke povijesti. Njegovo prvo djelo *Na izvorima neistina* objavljeno je 1941., te ponovno 1999. pod naslovom *Na izvorima srpskih neistina*. Ostala djela: *Hrvatska i Hrvati* (1953.), *Russian social monism and American social pluralism* (1959.), *Max Weber's concept of hierocracy* (1965.), *Nation and religion in Central Europe and the Western Balkans: the Muslims in Bosna, Hercegovina and Sandžak: a sociological analysis* (1989.), *Max Weber today: an introduction to a living legacy: selected bibliography* (1989.).

Pavičić, Stjepan (Vinkovci, 11. VII. 1887. – Zagreb, 7. VI. 1973.), jezikoslovac i antropogeograf.

U rodnom gradu pohađao je klasičnu gimnaziju. Studirao slavistiku i germanistiku u Beču i Zagrebu. Nakon diplomiranja na zagrebačkom Filozofskom fakultetu 1911. radi kao srednjoškolski profesor u Vinkovcima, gdje predaje hrvatski i njemački jezik. Potom službuje u Zemuni i Zagrebu, a od 1933. do umirovljenja 1946. ravnatelj je Klasične gimnazije u Zagrebu.

Pavičićev istraživački i znanstveni rad započinje već tijekom studija. Dok je radio kao profesor obilazio je razna mjesta i skupljao građu istražujući u župnim maticama i općinskim arhivima. Napisao je brojne studije o raznim naseljima koje su izvor lingvističkih, antropogeografskih, demografskih i povijesnih podataka. U svojim djelima o naseljima i govorima obrađuje osobito područje Slavonije, Like, Moslavine i Dalmacije.

Surađivao je u Hrvatskoj enciklopediji i Enciklopediji Jugoslavije, bio je dugogodišnji suradnik u JAZU, te plodan obrađivač rječnikâ hrvatskog jezika.

Važnija djela: *Vukovska župa u razvitku svoga naselja od XIII. do XVIII. stoljeća* (1940.), *Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji* (1953.), *Seobe i naselja u Lici* (1962.), *Porijeklo stanovništva vinkovačkog kraja* (1971.).

Perojević, Marko (Trogir, 16. X. 1876. – Sarajevo, 28. IX. 1943.), povjesničar i publicist. Gimnaziju je završio u Splitu, a studij teologije u Zadru. Nakon diplomiranja i zaređenja 1900. dvadeset godina službuje kao svećenik. Godine 1921. stupa u državnu službu u Sarajevu. Odlazi u mirovinu 1924. te se počinje baviti publicistikom. Povijesnim priložima surađuje u raznim periodičnim izdanjima (*Jadranski dnevnik*, *Jugoslavenski list*, *Hrvatski list*, *Novi list*), a u sarajevskim listovima *Jutarnji list* i *Napredak* član je uredništva.

Perojević poseban interes iskazuje prema temama iz hrvatske povijesti, posebice one dalmatinskih gradova (Trogira, Klisa, Splita, Kaštela). Također se bavio i crkvenom poviješću (*Ninski biskup u povijesti hrvatskog naroda*, 1939.), a proučavao je i povijest srednjovjekovne Bosne: jedan je od autora knjige *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*, koja je objavljena 1942.

Ostala djela: *Tomislav, prvi kralj hrvatski i njegovo doba* (1925.), *Hiljadugodišnjica hrvatskoga kraljevstva (g. 925-1925.)* (1925.), *Petar Kružić kapetan i knez grada Klisa* (1931.), *Život i djela Petra Kružića kliškog i senjskog kapetana* (1932.), *Postanak Kaštela* (1934.), *Klis u turskoj vlasti* (1936.).

Smodlaka, Josip (Imotski, 9. XI. 1869. – Split, 31. V. 1956.), političar.

Studirao je pravo u Beču i Grazu te stekao doktorat 1893. Počinje raditi kao pravnik, a ubrzo se uključuje i u politički život. Godine 1897. postaje član vodstva Stranke prava a zatim i njezin zastupnik u Dalmatinskom saboru u Zadru (1901.). Zbog sukoba s A. Trumbićem napušta zajedničku stranku i 1905. osniva Hrvatsku demokratsku stranku te pokreće glasilo *Sloboda*. Ponovno postaje zastupnik, najprije u bečkom Carevinskom vijeću pa u Dalmatinskom saboru. Kao osoba jugoslavenškoga političkog svjetonazora izabran je 1918. za člana u Narodnom vijeću Države Slovenaca Hrvata i Srba, a bio je i u Zemaljskoj vladi za Dalmaciju. I u novoj je državi bio politički aktivan: sudjeluje, između ostaloga, u radu skupštine te izrađuje *Nacrt jugoslavenskog ustava* 1920. Obnašao je dužnost veleposlanika u Vatikanu, Berlinu i Madridu. Tijekom 2. svjetskog rata priključuje se partizanskom pokretu, postaje vijećnik ZAVNOH-a i AVNOJ-a, a nakon rata od 1945. do 1946. ministar je u Titovoj vladi.

Objavljivao je radove u znanstvenim časopisima (*Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*), te napisao više knjiga. Važnija djela: *Hrvatsko pitanje u Jugoslaviji* (1936.), *Jugoslavensko rješenje hrvatskog pitanja* (1939.), *O razgraničenju Jugoslavije s Italijom* (1944.), *Imena mesta i meštana na tlu Jugoslavije* (1946.).

Stošić, Krsto (Šibenik, 16. VII. 1884. – Tisno, 25. I. 1944.), kulturni povjesničar.

Rodio se u Šibeniku, kojemu je posvetio brojne radove; bio kroničar gradskih zbivanja i čuvar njegove kulturne baštine.

Diplomirao je bogosloviju u Zadru 1909., kada je i zaređen. Službovao najprije u Betini, a potom u Šibeniku (1910.-43.). Bio je i kateheta i vjeroučitelj u više škola, a predavao je kraće vrijeme i pjevanje, prirodopis i kaligrafiju u građanskoj školi. Zaslužan je za osnivanje šibenske javne knjižnice, gradskog muzeja i tiskare. Utemeljitelj je i predsjednik

raznih kulturnih udruga. Bio je voditelj Gradskog muzeja i povjerenik umjetnina Primorske banovine.

Don Krsto Stošić proučavao je kulturnu i crkvenu povijest Šibenika i okolice, istraživao arhivsku građu te objavljivao brojne tekstove u novinama i časopisima. Napisao je 22 knjige, od kojih su važnije: *Katedrala u Šibeniku* (1926.), *Rijeka Krka : sa 54 slike* (1927.), *Galerija uglednih Šibenčana* (1936.), *Sela šibenskog kotara* (1941.).

Strohal, Rudolf (Lokve, 5. IV. 1856. – Zagreb, 21. III. 1936.), jezikoslovac i književnik.

Gimnaziju završio u Rijeci, a diplomirao na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1880. Predavao je hrvatski jezik u više gradova, te bio gimnazijski ravnatelj u Bjelovaru i Rakovcu. Prijevremeno je umirovljen 1908. i od tada živio u Zagrebu.

Strohalov opus obuhvaća preko 350 bibliografskih jedinica, a znanstveni interes vezan mu je uz dijalektologiju, povijest i usmenu književnost, te posebice hrvatski glagolizam. Posvetio se izučavanju jezika; proučavao je osobine govora, poglavito riječkoga i gorskokotarskog kraja (*Današnje oštarijsko narječje*, 1910; *Dijalekat grada Vrbnika na otoku Krku*, 1913.). Jedan od njegovih središnjih interesa bila je hrvatska glagoljska baština. Njegovo možda najvažnije djelo, *Hrvatska glagolska knjiga*, objavljeno u Zagrebu 1915., jedno je od prvih prikaza povijesti hrvatske glagoljice. Izučavao je povijest mjesta i običaja. Značajno mu je djelo *Grad Karlovac opisan i orisan*, prvi puta tiskano 1906., te putopis *Uz Lujzinsku cestu*, 1935. Pisao je i gramatike i čitanke (*Hrvatsku slovnicu* objavio je 1893., *Gramatiku današnjega hrvatskoga književnoga jezika* 1928.). Također je skupljao i objavljivao i narodne pjesme i pripovijetke (*Stare apokrifne priče i legende*, 1917.), te pisao novele i prevodio književna djela.

Truhelka, Ćiro (Osijek, 2. II. 1865. – Zagreb, 18. IX. 1942.), arheolog i povjesničar.

Znanstvenik koji je najveći dio svojeg profesionalnog djelovanja vezao uz Bosnu i Hercegovinu rodio se u Osijeku 1865. godine. Studirao je povijest umjetnosti i arheologiju u Zagrebu, a nakon diplomiranja bio kustos Strossmayerove galerije. Godine 1886. seli se u Sarajevo, gdje radi kao kustos, a 1903. postaje ravnatelj Zemaljskoga muzeja. Istraživao je prapovijesna nalazišta diljem Bosne i Hercegovine, otkrivao ar-

heološke lokalitete a posebnu pažnju posvetio je objavljivanju skupnih nalaza bakrenih i brončanih predmeta. Rezultate svog znanstvenog rada objavljivao je uglavnom u *Glasniku Zemaljskog muzeja*, kojeg je i uređivao.

Truhelku je zanimala i bosansko-hercegovačka aktualna politika, a njegovi politički stavovi te suprotstavljanje velikosrpskim težnjama nije bilo po volji tadašnjoj vlasti te je 1922., kao 57-godišnjak, iznenada umirovljen. Potom odlazi u Skoplje, gdje predaje na Filozofskom fakultetu (1926.-31.) te nastavlja pisati tekstove o prapovijesnoj arheologiji. Zbog svojih otvoreno hrvatskih stajališta ponovo je umirovljen; vraća u Zagreb, gdje je preminuo 1942. godine.

Truhelkin znanstveni doprinos na raznim područjima bio je golem: bavio se paleografijom, numizmatikom, etnologijom, albanologijom i poviješću. Pisao je radove o rimskim i srednjovjekovnim nalazima, o novcu, turskim ispravama, stećcima, Crkvi bosanskoj, bosančici. Ovaj svestrani znanstvenik bavio se i slikanjem.

Napisao je, uz ostalo, sljedeće knjige: *Državno i sudbeno ustrojstvo Bosne u doba prije Turaka* (1901.), *Kraljevski grad Jajce* (1904.), *Kulturne prilike Bosne i Hercegovine u doba prehistoričko* (1914.), *Starokršćanska arheologija* (1931.), *Studije o podrijetlu: etnološka razmatranja iz Bosne i Hercegovine* (1941.), *Uspomene jednog pionira* (1942.).

Priredila: Nada Vrsalović